

Nakon zaključka slijede dva dodatka. Ladić je kroz pisanje ove studije, ako uzmemo za primjer Zadar, na neki način „upoznao“ 1760 osoba, njihova imena i prezimena te njihova intimna razmišljanja i želje. Upravo je impresivan taj popis oporučitelja i oporučiteljica priložen na kraju knjige. Drugi dodatak odnosi se na crkvene ustanove kao primateljice pobožnih legata u promatranim gradovima s priloženim planovima tj. toponomastičkim oznakama gdje se koja od njih nalazi u strukturi grada.

Uredna bibliografija podijeljena je na naslove objavljenih izvora i literaturu koja broji 233 jedinice.

Kao poseban dodatak knjizi kraći su tekstovi o zavjetnim slikama, sedam djela milosrđa, sedam smrtnih grijeha i o tzv. *Peregrini cruce signati*.

Posebno bih se samo jednom rečenicom osvrnuo na ilustracije što ih nalazimo otisnute na koricama ove vrijedne knjige. Na naslovnici je fragment koji prikazuje sv. Mihovila, a nalazi se u glagoljskom brevijaru iz kasnosrednjovjekovnog Berma. Na poledini je još jedna istarska ilustracija Paola Veneziana iz Vodnjana, a prikazuje scenu iz života bl. Leona Bemba iz 14. st. Za poželjeti je da ove ilustracije najavljuju autorovu namjeru da u bližoj budućnosti posveti knjigu o pobožnim legatima napisanu na metodološki sličan način Istri i njezinom srednjovjekovlju. Njegovo sudjelovanje u prijepisu porečkog notara Antonija de Teodorisa iz 15. st. što ga privodi samome kraju, daje jaku podršku takvom nadanju.

Knjiga dr. Zorana Ladića broji 469 stranica. Recenzenti su joj ugledni austrijski medievist prof. Gerhard Jaritz i utjecajna hrvatska povjesničarka dr. Lovorka Čoralčić. Knjigu je uredio u hrvatskoj historiografskoj sferi renomirani nakladnik prof. Damiir Agičić. Ovim izdanjem na engleskom jeziku i nakladnik i autor dobivaju recepciju daleko veću od one koju bi mogli poželjeti, da je slučajem odabira tiskana na hrvatskom jeziku. Uostalom, njezina osnova nastala je u Budimpešti na Srednjoeuropskom sveučilištu i nimalo slučajno na engleskom jeziku.

Kako ocjenjuje prof. Jaritz, važnost Ladićeve studije ne leži samo u komparativnoj društvenoj povijesti dalmatinskih gradova, već pruža mogućnost puno šire usporedbe cijelog mediteranskog areala, pa i više od toga. Ova knjiga će zacijelo biti dobro primljena od strane urbanih povjesničara koji se bave oporukama i društvenom poviješću općenito, a da ne govorimo o regiji na čijim je vrelima nastala.

I na koncu, Ladićeva je knjiga pravi primjer onoga što historiografi nazivaju pravcem, historiografskom školom zvanom *la nouvelle histoire* - u segmentu povijesti pobožnosti. Kada smo već u francuskom pada mi napamet kako se nedavno djelić hrvatske kulturne baštine predstavio francuskoj probranoj publici pod sloganom *Croatie, la voici*. Stoga je uputno završiti ovaj kratki zapis o vrijednom sadržaju Ladićeve knjige riječima: *Last will: passport to heaven je Croatie, la voici* na način *nouvelle histoire*.

Elvis Orbančić

Pavliček, Vida (ur.). ***Marijaterzijanski urbari Varaždinske županije 1774.-1784.*** Svezak 1: *Uvodna studija*. Sv. 2: *Donjopoljski kotar*. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu, 2011. 171 + 863 str.

Nastavljajući sustavni i marljivi rad na izdavanju arhivskoga gradiva, Državni arhiv Varaždin započeo je 2011. s izdavanjem edicije *Marijaterzijanski urbari Varaždinske županije*.

Uvodna studija prvi je svezak kapitalnog projekta predvođenog urednicom Vidom Pavliček. Vida Pavliček arhivska je savjetnica Državnog arhiva u Varaždinu koja ima veliko iskustvo u radu s izvorima i temama marijaterezijanskoga razdoblja, naročito urbarima, što se prošle godine očitovalo i u njezinom doktorskom radu *Arhivsko gradivo Terezijanske urbarijalne regulacije Varaždinske županije*.

Edicija u nekoliko svezaka zamišljena je kao višegodišnji projekt, pri čemu bi pojedini svezak obuhvaćao gradivo jednog od četiri kotara Varaždinske županije (Donjopoljski, Gornjopoljski, Donjozagorski i Gornjozagorski), a namjera je projekta objaviti arhivsko gradivo marijaterezijanskog urbarijalnog uređenja koje je nastalo provođenjem toga uređenja u četiri županijska kotara ondašnje Varaždinske županije na razini sučija odnosno mjesta u okviru sučija. Do sada su objavljena dva sveska.

U uvodnoj riječi Damir Hrelja, ravnatelj Državnog arhiva u Varaždinu spominje kontinuirani rad i sustavno i kritično objavljivanje arhivskoga gradiva ovog Arhiva još od osamdesetih godina prošlog stoljeća. Zahvaljuje se na suradnji baštinskim ustanovama Republike Hrvatske, te ističe kako će se u ediciji naći i gradivo iz Hrvatskog državnog arhiva, Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te Gradskog muzeja Varaždin.

U predgovoru, uz predočenje namjere o izdavanju sljedećih dijelova edicije, navodi se i već postojeća literatura sa spisima marijaterezijanskog urbarijalnog uređenja na području Hrvatske u kojoj su spisi objavljeni kao popratni tekstovi u povijesnim prikazima i analizama. Time se ističe i potreba ovog posebnog sveska edicije, kao i namjera opisivanja općeg povijesnog konteksta vezanog uz donošenje marijaterezijanskih urbara u zemljama Habsburške Monarhije, te detaljan formalni i sadržajni opis pojedinih dokumenata. Na kraju predgovora urednica se zahvaljuje kolegama iz DA Varaždin, recenzentima i nizu vanjskih suradnika iz više kulturnobaštinskih ustanova u Hrvatskoj, a također i Ministarstvu kulture RH, Županiji varaždinskoj te Gradu Varaždinu na osiguranim novčanim sredstvima.

Nakon uvodnih tekstova prvi svezak edicije podijeljen je na tri veće cjeline.

Prva cjelina je *Povijesni okvir i značenje marijaterezijanskog urbarijalnog uređenja na području Hrvatske* (str. 13-23) i u njoj su opisane prilike unutar Habsburške Monarhije koje su dovele do reformi. Opisana je kronologija rješavanja urbarijalnih odnosa s opisom instrumenata provedbe, donosi se kratak opis provođenja urbarijalnog uređenja u zemljama Habsburške Monarhije, rad Althanova povjerenstva uzrokovan bunom seljaka u Varaždinskoj krajini te, kao posljedica i rješenje, izrada nacрта urbarijalnog uređenja pomoću kojeg je nastao i Privremeni urbar za Hrvatsku 1755. godine. Opisane su i promjene u upravnom sustavu Banske Hrvatske, tj. osnivanje Kraljevskog vijeća za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju ili kraće Hrvatskog kraljevskog vijeća, kao podloga za provođenje urbarijalnog uređenja. Kao uzroci nastanka urbara navedeni su interesi dvora za ostvarivanjem većeg utjecaja i kontrole urbarijalnih odnosa, sprječavanje suvišnih opterećenja poreznih obveznika, te zaštita podložnika od samovolje vlastelina.

Druga cjelina nazvana je *Uvođenje marijaterezijanskoga uređenja na području Varaždinske županije* (str. 25-56). U njoj je dat osvrt na provedbu urbarijalnog uređenja u ugarskom dijelu Monarhije, a detaljnije je prikazana provedba uređenja na području Varaždinske županije.

Nakon povijesnog konteksta za Hrvatsku i šire, slijedi opis postupka provedbe na području Varaždinske županije, opisan kroz izvore vezane uz rad Velike ur-

barijalne skupštine Varaždinske županije, s prijedlozima županijskog povjerenstva za sastav zemljišta. Postupak je detaljno prikazan kroz mnoštvo prikupljenih izvora te popraćen ilustracijama samih izvora. Opisan je put do donošenja kraljevske odluke o početku primjene novog urbarijalnog uređenja, kao i sama odluka. Objavljeni su i neki izvori, poput intimata Ugarskog namjesničkog vijeća o početku primjene urbarijalnog uređenja, a u prilogu je i konačna klasifikacija mjesta Varaždinske županije usvojena na Velikoj urbarijalnoj skupštini Varaždinske županije.

Treća cjelina, *Spisi urbarijalnog uređenja na razini sučija ili mjesta u okviru sučija* (str. 57-161), ujedno je središnji i glavni dio ovog sveska edicije. Cjeline unutar poglavlja poredane su tematski i uglavnom kronološkim tijekom nastanka samih spisa te podijeljene u 19 cjelina grupiranih u 5 većih.

Detaljno se formalno i sadržajno opisuje svaki pojedini od dvadesetak tipskih dokumenata pomoću kojih se postupak uređenja provodio te provjeravao na razini sučija ili mjesta. Ove dokumente pretežno čine obrasci, upitnici, popisi i normativni tekstovi, a donose podatke o urbarijalnim odnosima, podloznicima i njihovim zemljištima te davanjima od tih zemljišta prije i nakon provedbe urbarijalnog uređenja. Uz svaki od tih dokumenata je i uvodni tekst u kojem je spis detaljno opisan, a objavljeni su i dijelovi preslika samih izvornika, kao i prijepisi korištenih tablica. Vrlo detaljan prikaz strukture i sadržaja ovih dokumenata urednica potkrepljuje tumačenjem da je sam postupak provedbe urbarijalnog uređenja ujedno i jedan od prvih cjelovitih protostatističkih popisa stanovništva i zemljišta provedenih na području onodobne Hrvatske. Etape u nastajanju ovih spisa odnosno faze provođenja samog postupka provedbe, mogu se pratiti kroz potpoglavlja unutar ove cjeline: Stanje urbarijalnih odnosa i zemljišnih posjeda podložnika prije provođenja urbarijalnog uređenja, Osnovni dokumenti novoga urbarijalnoga uređenja, Provođenje novoga urbarijalnoga uređenja, Provjere i ispravci novoga urbarijalnoga uređenja te Dodatni dokumenti provođenja urbarijalnoga uređenja. Ovakvim objašnjenjem svakog od tipskih spisa urednica Pavliček i njezini suradnici odredili su okvir te način na koji će se gradivo objavljivati i u sljedećim svescima.

U prvom potpoglavlju *Stanje urbarijalnih odnosa i zemljišnih posjeda podložnika prije provođenja urbarijalnog uređenja* (str. 63-90) opisani su spisi nastali tijekom bilježenja postojećih urbarijalnih odnosa. U cjelini *Očitovanje stanovnika na Devet pitanja* detaljno je opisan postupak kao i napuci za dužnosnike koji su prikupljali podatke, ali i prijepisi samih pitanja i nužna objašnjenja kako konteksta i postavljenih pitanja i dobivenih odgovora, tako i samo značenje izvornika pisanog ondašnjim, vrlo arhaičnim i nestandardiziranim jezikom. Prigodom ispitivanja i bilježenja stanja nastali su i *urbarijalni popisi stanovnika*, kao i cjeline spisa koje donose popise: *krčevina, vinograda, činženjačkih zemljišta, putoselina i popis gornjaka i ispitivanje gornog prava*.

Potpoglavlje *Osnovni dokumenti novoga urbarijalnoga uređenja* (str. 93-115), s cjelinom *Urbar i urbarijalni ugovori*, donosi u cijelosti tekst urbara podijeljen u devet dijelova i tekst kasnije nastalog dodatka urbaru, te opisuje karakteristike urbarijalnih ugovora. Uz ilustraciju početne stranice Urbara, transkribirani su i svi dijelovi dokumenata te dodana tumačenja samog teksta.

Potpoglavlje *Provođenje novoga urbarijalnoga uređenja* (str. 113-135) čine cjeline: *Popis zemljišta dodijeljenih kmetovima radi nadopuna selišnih pripadnosti prilikom uređenja selišta, Urbarijalna tablica, Obračun urbarijalnih zaostataka i pri-*

hoda, izuzev rabote, utvrđen prilikom provedbe urbarijalnog uređenja, Pomoćne tablice nastale prilikom uređenja selišta i popisi selišnih šuma i Izvješće županijskih dužnosnika o provođenju urbarijalnog uređenja i osobitostima pojedinih mjesta. Ovo potpoglavlje donosi niz tablica i izvješća kojima se detaljno prikazuje postupak urbarijalnog uređenja.

Sljedeće potpoglavlje, *Provjere i ispravci novoga urbarijalnoga uređenja* (str. 137-147), najbolje opisuju naslovi pripadajućih mu cjelina: *Geometrijske izmjere selišnih zemljišta podložnika, Urbarijalni obračun obveza koje proizlaze iz urbarijalnog ispravka i stvarnih podložničkih davanja za godine 1780. i 1781. te odatle izvedenih naknada, Urbarijalni obračuni iz kasnijih godina i Izvješće županijskih dužnosnika o provjeri i ispravcima urbarijalnog uređenja.*

Posljednje potpoglavlje glavnog dijela sveska, *Dodatni dokumenti provođenja urbarijalnoga uređenja* (str. 151-158), donosi u cijelosti tekst okružnice *Opće zabrane* na kajkavskom narječju, kojom su se utvrdile obveze, davanja i običaji između vlastelina i podložnika, te opisuje urbarijalne karte pojedinih mjesta s opisima kartografskih ključeva i konteksta nastanka u istoimenoj cjelini.

Na samom kraju sveska nalaze se sažeci na hrvatskom i njemačkom jeziku te popisi izvora, literature, ilustracija, priloga i kratica.

Iako je edicija zamišljena kao projekt podijeljen po kotarevima Varaždinske županije, već i sama *Uvodna studija* jasno naznačuje kako će gradivo koje se namjerava objaviti u budućim svescima ovog projekta biti bogat izvor za proučavanje društveno-ekonomske povijesti, upravno-pravne povijesti, jezika, demografije, uvjeta života i svakodnevice, a sadrži i podatke o lokalnoj povijesti, povijesti obitelji i stanovništva te o načinu života u naseljima pojedinog kotara. Uostalom, samo letimičan uvid u drugi svezak ove edicije *Donjopoljski kotar*, pokazuje kakvo se bogatstvo izvora u ovom projektu predstavlja javnosti.

Drugi svezak donosi izvorno gradivo marijaterezijanske urbarijalne reforme za Donjopoljski kotar, prvi od četiri kotara Varaždinske županije.

U *Predgovoru* (str. 7-12) urednice Vide Pavliček kronološki je prikazana povijest te motivi, svrha i razina objavljivanja dokumenata vezanih za marijaterezijansku urbarijalnu reformu na području Hrvatske u postojećoj literaturi. Spomenuta su djela: *Constitutio rei urbarialis regni Hungariae* Karla Pauliya (Beč, 1817), *Urbar hrvatsko-slavonski* Milivoja Vežića (Zagreb, 1882), *Agrarni odnosi u Slavoniji* Josipa Bösendorfa (Zagreb, 1950), *Uvođenje urbara u požeškoj županiji 1745.-1762.* Slavka Gavrilovića (Novi Sad, 1958), *Postanak i značenje privremenog urbara za Hrvatsku iz godine 1755.* Igora Karamana (Zagreb, 1962) i *Naredba Marije Terezije od god. 1766. o dužnostima kmetova* I. Bojničića (Zagreb, 1913). Spomenuti su i radovi Vjekoslava Noršića, Josipa Adamčeka, Ivana Ercega, Hrvoja Kekeza, Jurja Hrženjaka i Vide Pavliček, ali uglavnom kao izdanja koja donose spise nastale na području pojedinih sučija i mjesta ili za područja pojedinih vlastelinštava.

Dalje urednica iznosi opseg i podjelu cijele edicije i ondašnje Varaždinske županije zahvaćene urbarijalnom reformom, kao i opseg drugog sveska. Navode se fondovi i arhivi u kojima su spisi sačuvani te najavljuje sljedeći svezak u kojem će se objaviti naknadno utvrđeno gradivo iz fonda Ugarsko namjesničko vijeće u Hrvatskom državnom arhivu, a koje se odnosi na Donjopoljski kotar.

Nadalje je objašnjen način prikazivanja samoga gradiva, jezika, datiranja, tipiziranja te hijerarhija i važnost dokumenata. Urednica daje osvrt na velike mogućnosti, značenje i odjek ove edicije za hrvatsku kulturu, baštinu, jezik, arhivistiku, kao i hrvatsku znanost i istraživačku djelatnost. Na kraju su predgovora zahvale recenzentima, suradnicima, kolegama, te nizu hrvatskih kulturnobaštinskih ustanova i na kraju osiguravateljima novčanih sredstava.

U kraćem poglavlju *Jezik izvornika i načela izdavanja* (str. 13-15) autorice Karmen Levanić, prije prikazivanja samih izvornika dan je osvrt na jezik i jezična rješenja koja se mijenjaju prema vremenu nastanka i vrsti dokumenata.

Slijedi glavni dio sveska, *Urbarijalno uređenje na razini sučija u donjopoljskom kotaru* (str. 19-838). Unutar poglavlja dokumenti su podijeljeni po sučijima (*iudicatus*), administrativnim jedinicama kotareva toga vremena. Donjopoljski kotar na svome je području imao 25 sučija odnosno 96 sela, zatim trgovišta Petrijanec i Topolika (danas Varaždinske Toplice), te Općine slobodnjaka Varaždinske tvrde i naselja Novaki uklopljene u podgrađa grada Varaždina.

Cjelina je podijeljena na 25 poglavlja koja čine sučije: Bela, Beletinec, Beretincec, Biškupec, Cerje, Črešnjevo, Jakopovec, Jelešćnjak, Ključ, Kneginec, Martijanec, Nova Ves, Poljana, Sračinec, Sveta Jalžabeta, Sveti Ilija, Sveti Kelemen, Trnovec, Vidovec, Zamlača, Žabnik, sela Majere, Družbinec i Strmec, trgovište Petrijanec, sučija trgovišta Topolika i sučija varaždinska ili slopanska.

Sami spisi podijeljeni su u 17 serija, tako da je na početku svakog poglavlja navedeno koje serije, tj. vrstu dokumenata sadrži. Naravno, nemaju sva poglavlja sve serije, neka poglavlja imaju ih samo nekoliko, dok druga imaju većinu ili sve. Serije su podijeljene:

1. Očitovanja stanovnika na postavljenih devet pitanja
  - 1.1. Potvrda urbarijalne isprave iz 1593. izdana stanovnicima mjesta
2. Urbarijalni popisi stanovnika
3. Popis krčevina
4. Popisi vinograda
5. Popis i ispitivanje činženjačkih zemljišta u selu Beretincec
6. Popisi putoselina
7. Popisi gornjaka i ispitivanje gornih prava
8. Popisi vinograda nakon utvrđivanja gornih davanja
9. Urbari sela ili sučija
10. Popisi zemljišta dodijeljenih kmetovima radi nadopuna zemljišnih pripadnosti prilikom uređenja selišta
11. Urbarijalne tablice
13. Pomoćne tablice nastale prilikom urbarijalnog uređenja
  - 13.3. Popisi vlastelinskih zemljišta dodijeljenih stanovnicima sela prilikom uređenja selišta
  - 13.4. Popis zemljišta preostalih nakon uređenja pojedinih selišta koja su pripisana selištima drugih podložnika
  - 13.5. Popis zemljišta preostalih nakon uređenja pojedinih selišta od kojih se uzimaju davanja
  - 13.6. Popis selišnih šuma izrađen Kraljevskom odlukom objavljenom 21. travnja 1777.
  - 13.7. Popis selišnih šuma od kojih se daje urbarijalna radna daća ili njoj odgovarajuća novčana daća

14. Izvješće županijskih dužnosnika o provedbi urbarijalnog uređenja i osobitostima sela
15. Geometrijska izmjera selišnih zemljišta podložnika ili slobodnjaka
16. Urbarijalni obračuni obveza proizašlih iz urbarijalnog ispravka i stvarnih podložničkih davanja za godine 1780. i 1781. te odatle izvedenih naknada
17. Izvješća županijskih dužnosnika o provjeri i ispravicima urbarijalnog uređenja za 1781. godinu
18. Urbarijalni obračuni za 1783. godinu.

Seriju 12 te podserije 13.1. i 13.2. nisam pronašao u ovom svesku, no navedene su u *Uvodnoj studiji*, pa vjerujem da će se pojaviti u sljedećim svescima.

Nakon broja i naziva serije slijede informacije: na koju godinu i koja sela, mjesta ili sučiju se dokument odnosi (ako postoji), datum dokumenta, broj stranica, na kojem jeziku ili jezicima je dokument, sadrži li pečat i koliko njih, te je li riječ o izvorniku, ovjerenom izvorniku, ovjerenom prijepisu ili samo prijepisu.

Svi dokumenti objavljeni su u latinskom izvorniku i izvornom obliku ondašnjeg lokalnog kajkavskog narječja ili, ako nisu postojali izvorni prijevodi, prevedeni su na suvremeni hrvatski jezik.

Nakon prikazanih dokumenata, objavljen je kao ilustracija i jedan reprint dijela zadnje stranice *Urbara sela Trnovec*, a zatim su u cjelini *Popis izvornika korištenih za prikaz sučija* (str. 839-842) nabrojani svi fondovi i zbirke čiji su spisi korišteni za prikaze sučija.

Slijede *Popisi/Kazala* (str. 843-848), popisi mjesta u Donjopoljskom kotaru u dva dijela: *Popis mjesta prema onovremenim nazivima* i *Popis mjesta prema suvremenim nazivima*. Nabrojena su sva ondašnja mjesta, naznačena je sučija kojoj određeno mjesto pripada, a u zagradi je naveden broj poglavlja u svesku.

Zatim slijedi praktično i dobro zamišljeno poglavlje *Popis vlastelina i korisnika vlastelinskog prava na području Donjopoljskog kotara* (str. 849-856). Poglavlje donosi abecedni popis vlastelina i korisnika vlastelinskog prava prema podacima iz spisa objavljenih u ovom svesku.

Na samom kraju navedeni su *Izvori i literatura* (str. 857-859). Izvori su podijeljeni po ustanovama gdje se nalazi određeni fond. Slijede popisi: *Popis priloga i ilustracija* (str. 860) i *Popis kratica* (str. 861).

Na kraju ovog sveska izneseni su planovi za izdavanje sljedećih svezaka koji će se odnositi na preostala tri kotara Varaždinske županije, kao i dodatak ovom drugom svesku. Treći i četvrti svezak prikazivat će gradivo što se odnosi na današnje područje Krapinsko-zagorske županije, a u vrijeme nastanka bilo je u sastavu Varaždinske županije. Za kraj edicije planira se objavljivanje i jednog sveska koji bi obuhvaćao izvore za područje ondašnje Križevačke županije (danas u okvirima Varaždinske županije), tj. Podravski kotar.

S nestrpljenjem očekujemo nastavak edicije, ali svjesni težine i složenosti cijelog zahtjevnog projekta, nadamo se da će biti volje i sluha kod onih koji su već prepoznali njegovu vrijednost, da i dalje podržavaju ovaj vrijedan i marljiv tim, kako bi uskoro mogli prikazati i ostale sveske planirane edicije.